

Dnr Forte 2024-00141

Dnr Utbildningsdepartementet: U2024/00153

Remissvar - Fortes yttrande över promemorian Ökad kompetens i säkerhetsfrågor vid universitet och högskolor

Forte väljer att kommentera promemorian i sin helhet och avser inte att återkomma med kompletterande svar vid det senare tillfället.

Sammanfattning

Statliga universitet och högskolor är förvaltningsmyndigheter under regeringen och högskolesektorn är statens största sektor med drygt 50 000 anställda. En ny säkerhetsskyddslag trädde i kraft 2019 och i den nya lagen ställs tydligare och mer omfattande krav på myndigheter och andra organisationer som bedriver säkerhetskänslig verksamhet. En tydlig trend i högskolans verksamhet är den ökande internationaliseringen. En stor del av lärarna och forskarna vid universitet och högskolor har rekryterats internationellt. Säkerhetspolisen bedömer att utländsk underrättelsetjänsts verksamhet mot svenska lärosäten har intensifierats på senare år. Sverige är enligt Säpo ett attraktivt land för stater som vill komma över kunskap och teknik för både militära och civila ändamål. Men också om försök att rekrytera anställda på universitet och högskolor som spioner. Enligt Riksrevisionen bedriver inte svenska universitet och högskolor ett effektivt informationssäkerhetsarbete för att hantera skyddsvärda forskningsdata. Ofta saknar lärosätena kunskap både om vad som är skyddsvärt och hur det ska skyddas enligt Riksrevisionen. Sammantaget talar detta för att det finns ett behov av att stärka lärosätena i säkerhetsskyddsarbetet. Regeringen anser att lärosäten och finansärer tillsammans bör arbeta för en ansvarfull internationalisering vilket manifesteras i ett regeringsuppdrag till Universitets- och högskolerådet, Vetenskapsrådet och Vinnova. Forte tillstyrker i huvudsak utredningens förslag.

Inledning

Högskolan är statens största sektor med 50 050 anställda, drygt 370 000 studenter på grundläggande och avancerad nivå och därutöver 17 450 studenter på forskarnivå (UKÄ:s årsrapport 2023).

Statliga universitet och högskolor är förvaltningsmyndigheter under regeringen men har en högre grad av autonomi än många andra förvaltningsmyndigheter och skiljer sig bl.a. genom hur myndigheternas ledning utses och att alla statliga lärosäten styrs genom en gemensam lag och förordning. Högre utbildning och forskning ska präglas av akademisk frihet, öppenhet och av forskares möjligheter att fritt dela resultat, till exempel med forskare i andra länder. Dessa värden ska värnas och skyddas samtidigt som en ny säkerhetsskyddslag trädde i kraft 2019. I den nya lagen ställs tydligare och mer omfattande krav på myndigheter och andra organisationer som bedriver säkerhetskänslig verksamhet.

Svenska lärosäten och forskningsfinansiärer arbetar aktivt med ansvarsfull internationalisering och säkerhetsskyddsarbetet har intensifierats under senare år. Många andra länder har vidtagit flera åtgärder för ansvarsfull internationalisering, till exempel i form av nationella riktlinjer eller stödstrukturer, med fokus på att stärka säkerheten inom forskningsverksamheten samtidigt som internationellt samarbete fortsatt kan stimuleras. För regeringen är det viktigt att Sverige utvecklas i takt med omvärlden och att så väl lärosäten som finansiärer bidrar till denna utveckling.

En tydlig trend i högskolans verksamhet är den ökande internationaliseringen. En stor del av lärarna och forskarna vid universitet och högskolor har rekryterats internationellt. Under 2022 arbetade nära sex tusen internationellt rekryterade forskare vid svenska lärosäten. De internationellt rekryterade utgör också en allt större del av den forskande och undervisande personalen – andelen internationellt rekryterade av samtliga forskare har ökat från 15 procent 2012 till 23 procent 2022. Störst andel internationellt rekryterade forskare finns inom naturvetenskap, medan andelen är betydligt lägre inom humaniora och samhällsvetenskap. Det finns också stora skillnader mellan olika anställningskategorier. Nära hälften av alla meriteringsanställda är internationellt rekryterade. Det är också vanligare att professorer är internationellt rekryterade än lektorer. En hög andel internationellt rekryterade finns också bland annan forskande och undervisande personal (UKÄ:s årsrapport 2023).

Säkerhetspolisen bedömer att utländsk underrättelsetjänsts verksamhet mot svenska lärosäten har intensifierats på senare år. Sverige är enligt Säpo ett attraktivt land för stater som vill komma över kunskap och teknik för både militära och civila ändamål. Det ökade underrättelsehotet mot lärosäten är en del av en allt bredare hotbild mot Sverige som Säpo har noterat under flera år. Det kan handla om påverkansoperationer eller cyberintrång för att stjäla information som rör innovationer, företagshemligheter, säkerhet eller personuppgifter. Men också om försök att rekrytera anställda på universitet och högskolor som spioner (Säkerhetspolisens årsbok 22/23).

Universitetens och högskolornas öppenhet och internationella samarbeten kompliceras av att lärosätena har forskningsdata som kräver skydd, enligt Riksrevisionen. Det gäller inte minst i en hårt digitaliserad värld, som underlättar forskningen men också ökar hotet. Enligt Riksrevisionen bedriver inte svenska universitet och högskolor ett effektivt informationssäkerhetsarbete för att hantera skyddsvärda forskningsdata. Ofta saknar lärosätena kunskap både om vad som är skyddsvärt och hur det ska skyddas (RIR 2023:20).

Universitets- och högskolerådet, Vetenskapsrådet och Vinnova har ett pågående regeringsuppdrag att ta fram vägledande nationella riktlinjer för internationella samarbeten som ska vara ett hjälpmedel för att göra bedömningar av pågående och potentiella internationella utbildnings- och forskningssamarbeten. Myndigheterna ska också föreslå hur ytterligare former av stöd för bland annat kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan lärosäten och statliga forskningsfinansiärer, samt andra berörda myndigheter och organisationer kan utvecklas och utformas.

Sammantaget talar detta för att det finns behov av att stärka lärosätena i säkerhetsskyddsarbetet.

Utredningens bedömningar och förslag samt Fortes ställningstaganden

(Kap 7.1) Utredningen föreslår att nomineringspersonerna bör ges i uppdrag av regeringen att vid inför nomineringen av ledamöter beakta att det i styrelsen som helhet finns allmän kompetens i säkerhetsfrågor. Detta bör gälla utöver dagens uppdrag att förslaget till ledamöter ska avse personer med kompetens och erfarenhet från verksamhet av betydelse för högskolans uppdrag enligt högskolelagen och att en jämn könsfördelning ska beaktas i förslaget. Nomineringspersonerna bör redovisa att, och hur, frågan om kompetens i säkerhetsfrågor har beaktats. Forte anser att det inte är önskvärt att utpeka just kompetens i säkerhetsfrågor i uppdragen till nomineringspersonerna. Det öppnar för snäva tolkningar vad säkerhetskompetens innebär och riskerar att bli onödigt begränsande. Nomineringspersonerna bör beakta alla ansvarsområden som åligger ett lärosäte när man ska rekrytera personer till styrelser och med den föreslagna ändringen av högskoleförordningen lyfts nu också säkerhetsfrågorna in på ett tydligare sätt. Inför utredningens övriga kompetenshöjande förslag innebär det också att styrelsernas kompetens i allmänna säkerhetsfrågor kommer att öka.

(Kap 7.2) Utredningen menar att för att kunna göra de övergripande och strategiska bedömningar som krävs för att kunna fatta beslut i frågor som rör lärosätets säkerhet behöver styrelse och ledning också kunskap om och förståelse för gällande regler. Forte delar utredningens bedömning i denna del. Det gäller bland annat förståelse för säkerhetsskyddslagstiftningens krav på säkerhetsskyddets tre delar (personalsäkerhet, informationssäkerhet och fysisk säkerhet), och vikten av att det finns ett helhetstänkande och en systemsamverkan mellan dessa. Förståelse för vikten av att genomföra analyser för att identifiera om lärosätet bedriver säkerhetskänslig verksamhet eller annan skyddsvärd verksamhet är i sammanhanget avgörande. Utredningen menar därför att det bör förtydligas i högskoleförordningen att styrelsen har att besluta i viktigare frågor om verksamhetens säkerhet. Regeringen bör säkerställa att lärosätena årligen övergripande redovisar hur de arbetar med säkerhetsfrågor. Forte stödjer utredningens förslag även i denna del.

(Kap 7.3) Utredningen föreslår vidare att regeringen bör ge Försvärshögskolan i uppdrag att, i samarbete med relevanta myndigheter, utveckla och genomföra kompetenshöjande insatser för universitet och högskolor i fråga om säkerhetsfrågor. Insatserna bör i första hand riktas mot styrelsernas ledamöter och lärosätenas ledningar. En kortare introduktion till säkerhetsfrågorna och regeringens förväntningar på styrelserna avseende

säkerhetsfrågor bör införas i Regeringskansliets (Utbildningsdepartementets) introduktion till nya styrelseledamöter i och med att nya styrelseledamöter utses från den 1 oktober 2024. Forte stödjer detta förslag.

(Kap 7.4) Utredningen föreslår att regeringen bör låta utreda hur en stödfunktion i säkerhetsfrågor kan inrättas för universitet och högskolor. Syftet med en sådan stödfunktion bör vara att bistå lärosäten men även enskilda forskare med stöd i frågor som rör säkerhetsaspekter på internationella samarbeten. Forte stödjer detta förslag.

(Kap 8.3) Utredningen föreslår att regeringen bör säkerhetspröva rektorer vid lärosäten som bedriver säkerhetskänslig verksamhet. Om det finns personal vid lärosätet som är placerade i säkerhetsklass bör rektor och styrelseordförande normalt vara placerade säkerhetsklass 3. Forte stödjer även detta förslag.

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektör Jonas Björck efter att styrelsens synpunkter har inhämtats. Föredragande har varit avdelningschefen Mats Nilsson.

Jonas Björck
Generaldirektör